

Malohat SAIPOVA,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti dotsenti, psixologiya fanlari doktori

E-mail: malohat_saipova@mail.ru

Psixologiya fanlari doktori (DSs), dotsent A.Shamshetova taqrizi asosida

MEHNAT MIGRANTLARI BO'LGAN VA BO'LMAGAN OILALARDA OILAVIY XAVOTIRNI O'RGANISH NATIJALARI

Аннотация

Hozirda mehnat migratsiyasi daxl qilmagan – xoh u yirik, rivojlanayotgan, xoh kichik, rivojlanish bo'sag'asida turgan bo'lsin – biror mamlakat qolmagan, u jamiyatning deyarli barcha ijtimoiy qatlami va guruhi, ijtimoiy turmush faoliyatining turli sohalari jalb qilingan keng qamrovga ega jarayon hisoblanadi. XX va XXI asrda migratsiya jamoatchilik hayotining yanada xarakterli va ahamiyatli ko'rinishlaridan biriga aylanib ulgurdi. Bugun butun dunyo xalqlari migratsiyani odatiy hodisa sifatida qabul qilmoqdalar. Yana shuni ta'kidlab o'tish lozimki, migratsiya sabablari nihoyatda turli-tuman bo'lib, har bir oilaning bu borada o'z tarixi, ta'sir omillari mavjud.

Mazkur maqolada ota-onasi mehnat migratsiyasiga chisib ketgan o'smirlarning oilaviy hayotdan xavotirlari masalalari tadsisot natijalari asosida ochib berilgan. Shuningdek, muallifning shaxsiy xulosasi va tavsiyalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Aholi, mehnat, migratsiya, hodisa, jarayon, bosqich, sabablar, oilaviy, aybdorlik, xavotir, asabiy, tazhanglik, metodika, qiymat, farqlar, ahamiyat, vaziyat, stress, dastur.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СЕМЕЙНОЙ ТРЕВОЖНОСТИ В СЕМЬЯХ С ТРУДОВЫМИ МИГРАНТАМИ И БЕЗ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ

Аннотация

В настоящее время нет ни одной страны, которую не затронула бы трудовая миграция – будь то большая, развивающаяся или маленькая страна, находящаяся на пороге развития – она имеет широкий размах, охватывая практически все социальные слои и группы общества, различные сферы общественной жизни. В XX и XXI веках миграция стала одним из наиболее характерных и важных проявлений общественной жизни. Сегодня люди во всем мире воспринимают миграцию как нормальное явление. Следует также отметить, что причины миграции чрезвычайно разнообразны, и каждая семья имеет свою историю и факторы, влияющие на этот счет.

В данной статье на основе результатов исследования раскрываются проблемы подростков, чьи родители находятся в трудовой миграции. Особое внимание уделяется обеспокоенности несовершеннолетних вопросами, связанными с семейной жизнью. Также представлены личный вывод и рекомендации автора.

Ключевые слова: Население, работа, миграция, событие, процесс, этап, причины, семья, вина, тревога, нервозность, кризис, методология, значение, различия, значимость, ситуация, стресс, программа.

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF FAMILY ANXIETY IN FAMILIES WITH AND WITHOUT LABOR MIGRANTS

Annotation

Currently, there is not a single country that is not affected by labor migration - be it a large, developing or a small country on the threshold of development - it has a wide scope, covering almost all social strata and groups of society, various spheres of public life. In the 20th and 21st centuries, migration has become one of the most characteristic and important manifestations of public life. Today, people all over the world perceive migration as a normal phenomenon. It should also be noted that the reasons for migration are extremely diverse, and each family has its own history and factors influencing this.

This article, based on the results of the study, reveals the problems of teenagers whose parents are in labor migration. Particular attention is paid to the concerns of minors about issues related to family life. The author's personal conclusions and recommendations are also presented.

Key words: Population, work, migration, event, process, stage, reasons, family, guilt, anxiety, nervousness, crisis, methodology, meaning, differences, significance, situation, stress, program.

Kirish. Hozirda dunyo bo'ylab migratsiyaning ko'lami yanada kengayib, misli ko'rilmagan miqyosdagi insonlar harakatlanishi, ya'ni ko'chib yurishi sodir bo'lmoqda. Migratsiya inson harakatchanligining o'ziga xos ko'rinishi bo'lsa-da, mamlakatdan mamlakatga qisqa muddatli ko'chish doimiy yoki uzoq muddatli yashash istagi bilan emas, balki faqat ish safari yoki turistik sayohat bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bunday harakatlar boshqa davlatga ishlash uchun tizimli (masalan, mavsumiy) ko'chish bilan bog'liq bo'lgan vaqtinchalik yoki mehnat migratsiyasini anglatadi. Mehnat migratsiyasining maqsadi chet elda ishlash natijasida olingan mablag'lardan foydalangan holda o'z mamlakatida moddiy farovonligini oshirishdan iborat. Albatta, moddiy farovonlik bevosita oilaviy baxt fenomenining tarkibiy qismi sifatida ham idrok etiladi. Moddiy farovonlikka erishish maqsadida oiladan uzoqda bo'lgan migrant ota-onalarning o'z farzandlari haqida qayg'urishlari, tabiiy hol. Bunda bolaning psixologik rivojlanishidagi disfunktsiyalarni o'rganish muhim hisoblanadi. Shu orqali migrant oila farzandlaridagi o'zgarishlarni erta aniqlash, prevensiyasini qilish bo'yicha chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish mumkin bo'ladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mehnat migrantlari oilalarida tarbiyalanayotgan bolalarda qadriyatlar transformatsiyasi, ota-onasiz uzoq muddat yashash, migrant oilalarda voyaga yetayotgan bolalarning psixologik rivojlanish xususiyatlari, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va diniy tomonlari mamalakatimiz olimlari qator olimlar tomonidan ilmiy-tadqiqot predmeti sifatida kompleks o'rganilgan.

Rus olimasi V.G.Alekseevaning fikriga ko'ra, "aholi migratsiyasi – bu fuqarolarning doimiy yashash yoki o'qish yoxud mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun hududda vaqtincha bo'lish joyini o'zgartirish maqsadida ham ichki, ham tashqi chegarani har qanday kesib o'tishi bilan bog'liq ham qanday ma'muriy-hududiy harakatidir [1].

Amerikalik tadqiqotchilar Jon F.Xellivel, Shun Vang, Xyu Shiplett xalqaro migratsiyani psixologik farovonlik va baxtga erishish nuqtai nazardan o'rganadilar [7].

L.A.Geydenrix [3] tadqiqotida migrant va migrant bo'lmagan oilalar farzandlari muloqotining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari maqomli-rolli parametrlari (o'qituvchilar, ota-onalar, sinfdoshlar) bilan farq qiluvchi o'zaro ta'sir holatlariga qarab o'zgarishi aniqlandi. Muloqotning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari migrant oilalar farzandlarida yuqori darajada muloqot vaziyatiga bog'liq ravishda o'zgarishi aniqlandi. Migrant oilalar farzandlarida muloqotning migrant bo'lmagan oilalar farzandlaridan ajratib turadigan eng yuqori ifodalangan xususiyati ularning o'qituvchilar, ota-onalar, sinfdoshlari bilan muloqotning etishmasligi, muloqot jarayonida etarli darajada ishtirok etmasligi bilan uyg'unlashgan holda ular bilan munosabatlaridan qoniqishining yuqori darajasi ekanligi ko'rsatilgan.

"Mehnat migratsiyasi migrantlarining o'zlariga bo'lganiday ularning Vatandagi qolgan oilalariga ham muayyan ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Xususan:

Bolalar mehnat migratsiyasida bo'lgan otasi yoki onasini doimiy ravishda qo'rsab yashaydi.

Ba'zida buvi-buvalar yoki qarindoshlar, hatto begonalar qaramog'ida qolgan bolalar hayot tarzining nazorati susayadi.

Ota-ona mehridan mahrum bo'lib yashayotgan bolalarning xulq-atvorida o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bu esa ularning kelgusi hayotiga ta'sir ko'rsatadi" [6].

Adabiyotlar tahlili ko'rsatdiki, yuqori sinf o'quvchilari, ya'ni o'smirlar boshqa yoshdagilarga solishtirganda eng yuqori darajadagi xavotir tuyg'usiga egalar, ular ko'pincha aybdorlik tuyg'usini his qiladilar, shu bilan bog'liq ravishda ularda frustratsiya kabi emotsional holat yuzaga keladi, biroq bunda ular salbiy emotsiyalardan ko'ra ko'proq quvonchni namoyon etishga moyildirlar [4].

O'smirlarning emotsional holati qator xususiyatlar bilan tavsilanadi emotsional zo'riqish va psixologik stressning oson yuzaga kelishi, kayfiyatning doimiy tarzda o'zgarib turishi, affektiv holatning tez-tz paydo bo'lishi, ular kuchli his-tuyg'ularga kuchli tarzda beriladilar, o'smir o'zini kechinmalarning tuganmas doirasiga qamab qo'yadigan shaxsiy emotsiyalariga yopishib oladi [5].

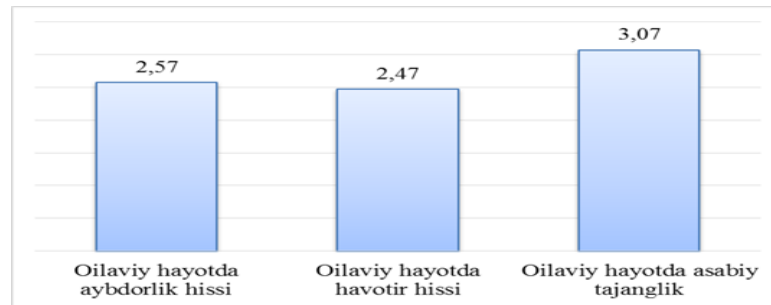
Chunki "klassik adabiyotlarda o'smirlik yoshi bolalik va ulg'ayish o'rtasidagi o'tish davri, inson bolalar olamidani kattalar olamiga o'tishi zarur bo'lgan o'ziga xos "ko'prik" sifatida ko'rib chiqilarkan" [2], bu paytda o'smirning rivojlanishida oilaning o'rni,

shubhasiz, yuqori. Shu nuqtai nazardan ham biz olib borgan tadqiqot dolzarflik kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqot da subhat, kuzatish metodlaridan, shuningdek, E.Eydemiller, V.Yustitskislarining «Oilaviy xavotir tahlili» so'rovnomasini.

Tahlil va natijalar. Biz "Mehnat migrantlari oilalarida voyaga etayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari" mavzusidagi tadqiqotimiz doirasida E.G.Eydemiller va V.Yustitskisning "Oilaviy xavotirni tahlil qilish" so'rovnomasidan foydalandik. Tadqiqotimizda respublikaning Navoiy, Samarqand va Farg'ona viloyatlaridan 762 nafar sinaluvchi ishtirok etdi.

Oilaviy xavotir tahlili metodikasining o'rtacha qiymatlari solishtirilganda oilaviy aybdorlik hissi (2,57), oilaviy hayotda xavotir hissi (2,47) hamda oilaviy hayotda asabiy tajanglik (3,07) ko'rsatkichlaridan oilaviy hayotda asabiy tajanglik o'smirlarda baland bo'lishi aniqlandi. Oilaviy hayotdagi asabiylikni doim ota yoki onadan ko'r narsa talab qilish, ularni o'zidagi muvaffaqiyatsizliklarning aybdori sifatida qarash hamda doim norozilikni yig'i, achchiqlanish hamda agressiya ko'rinishida aks ettirish bilan tushuntirish mumkin. Oilaviy hayotda aybdorlik hissi ham migrant oila farzandlarida baland bo'lib, ular ota-onasining migratsiya motivi sifatida o'zining shaxs sifatidagi mavjudligi, oilaviy beqarorlik motivatsiyasi o'smir ekanligi kabi g'oyalar og'ushida o'zida aybdorlik hissini tuyishi bilan izohlash mumkin.

1-rasm. Oilaviy xavotir tahlili metodikasining o'rtacha qiymatlari

Oilaviy xavotir tahlili testining normal taqsimlanish qonuniga mosligi tekshirilganda Oilaviy hayotda aybdorlik hissi shkalasi bo'yicha ($Z=2,355$; $r<0,01$), Oilaviy hayotda xavotir hissi shkalasi 1-jadval.

"Oilaviy xavotir tahlili" metodikasi shkalalarining normal taqsimlanish qonuniga mosligini tekshirish natijalari Kolmogorov-Smirnov Z mezon bo'yicha, ($n=762$)

Shkalalar	O'rtacha	St.og'ish	Z	r
Oilaviy hayotda aybdorlik hissi	2,57	2,05	2,355	0,000**
Oilaviy hayotda xavotir hissi	2,47	2,14	2,725	0,000**
Oilaviy hayotda asabiy tajanglik	3,07	2,14	1,990	0,001**

Izoh: ** - $r<0,01$

Mazkur mezon bo'yicha natijalar tahlil qilinganida oilaviy hayotdan xavotir hissi baland ko'rsatkich qayd etib, migrant oila farzandlarida oilaning ertangi kunidan, ota-onasining ahvolidan, sog'ligidan hamda moddiy ta'minlanganlikning dinamik sur'atda kechish yoki kechmasligidan xavotirlanish vaziyatli hamda shaxsiy xavotir o'chog'ining alanga olishiga olib kelishi mumkin ekan.

2-jadval.

«Oilaviy xavotir tahlili» metodikasi ko'rsatkichining korreksiyadan keyin o'zgarishi (Wilkokson mezon bo'yicha ($n=50$))

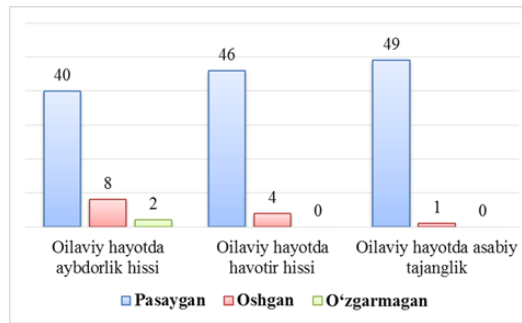
Ko'rsatkichlar	Treningdan keuingi ko'rsatkichlar o'zgarishi			W(z)	r
	Pasaygan	Oshgan	O'zgarmagan		
Oilaviy hayotda aybdorlik hissi	40	8	2	-4,561	0,000**
Oilaviy hayotda xavotir hissi	46	4	0	-6,125	0,000**
Oilaviy hayotda asabiy tajanglik	49	1	0	-6,157	0,000**

Izoh: ** - $r<0,01$

«Oilaviy xavotir» bir yoki bir nechta oila a'zolarining tashvish holatini anglatadi, ushbu holat ko'pincha tushunarsizdek tuyuladi. Ushbu turdagi xavotirlarning o'ziga xos belgisi, birinchi navbatda, oilaga – uning a'zolarining sog'lig'iga, ularning yo'qligi va kech qaytib kelishiga, janjal va nizolarga nisbatan shubhalar,

Oilaviy xavotir tahlili metodikasining korreksion dasturlar ketma-ketligi asosida bajarilgan tizimli mashg'ulotlardan so'ng tahlili amalga oshirilganida oilaviy hayotda aybdorlik hissi shkalasida ($W(z)=-4,561$; $r<0,01$), oilaviy hayotda xavotir hissi shkalasida ($W(z)=-6,125$; $r<0,01$) hamda oilaviy hayotda asabiy taranglik shkalasida ($W(z)=-6,157$; $r<0,01$) natijalar qayd etildi.

qo'rquvlar, tashvishlarning mavjudligi bilan belgilanadi. Bunday xavotir odatda oilaviy bo'lmagan sohalarga – ishlab chiqarish faoliyati, oila, qo'shnichilik munosabatlari va boshqalarga taalluqli emas.

2-rasm. «Oilaviy xavotir tahlili» metodikasi ko'rsatkichining korreksion ishlardan keyingi natijalari

Oilaviy xavotirning asosi insonning oilaviy hayotining juda muhim jihatida noto'g'ri tushunilgan noaniqlikdir. Bu boshqa turmush o'rtog'ining his-tuyg'ulariga, o'zingizga nisbatan noaniqlik bo'lishi mumkin. Ko'pincha o'zi haqidagi g'oyalarga zid bo'lgan bunday tajribalar bostiriladi, ular oilaviy munosabatlarda tashvish shaklida namoyon bo'lishi mumkin. Oilaviy xavotirning muhim tarkibiy qismlari, shuningdek, nochorlik hissi va oiladagi voqealar jarayoniga aralasha olmaslik; uni to'g'ri yo'nalishga yo'naltirish. Oila bilan bog'liq xavotirlarga duchor bo'lgan odam, u qanday pozitsiyani egallashidan va qanchalik faol rol o'ynashidan qat'i nazar, o'zini oilaning muhim a'zosi sifatida his qilmaydi. Migrant oila farzandlarida ham xuddi yuqorigidagidek bo'lib, korreksion ishlar ta'siri ostida oilaviy xavotiri eng yuqori bo'lgan 50 ta sinalluvchida tizimli psixologik dastur asosida mashg'ulotlar olib borildi. Natijada barcha ko'rsatkichlarda pasayish sezildi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, migrant oila farzandlaridagi shubhalanishning ortishi bilan oilada aybdorlik hissi

ADABIYOTLAR

1. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности. // Ж.: Психологический журнал, 1984. Т. 5. № 5. С. 63-70.
2. Бочавер А.А., Жилинская А.В., Хломов К.Д. Перспективы современных подростков в контексте жизненной траектории. // Электронный журнал «Современная зарубежная психология», 2016. Том 5. № 2. С. 31-38.
3. Гейденрих Л.А. Социально-психологические особенности общения детей из семей мигрантов и немигрантов с учителями, одноклассниками, родителями. // Автореф. дисс. канд. психол. наук. – Ростов-на-Дону, 2009.
4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. // Серия «Мастера психологии»). – СПб: Питер, 2001. 752 с.
5. Казанская В.Г. Подросток. Трудности взросления. – СПб.: Питер, 2006.
6. Madjidova D., Yaxnyaeva M. Mehnat migrantlari oilalarini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash masalalari // Jurnal: "Bola va zamon", 2021 yil 1-son. 44-46-b.
7. Helliwell J.F., Huang H., Wang Sh., Shiplett H. International Migration and World Happiness. // Eds J.F.Helliwell, R.Layard, J.D. Sachs. WorldHappiness Report. Chapter 2. United Nations SDSN, P. 12-43. // (murojaat sanasi: 28.10.2023).